

K. J. Hartman: Tsar Peters underhandlingar 1716 om landgång i Skåne. Helsingfors 1887. 182 S.

Forfatteren til denne „akademiske Afhandling“ har i de Exemplarer, som han ikke har sendt til Udlandet, forudskikket en længere Indledning, der indeholder en historisk Oversigt over de forskjellige Behandlinger, Czar Peters Historie har været Gjenstand for i Tidens Løb. Han er der ogsaa kommen til at tale om mine „Studier til den store nordiske Krigs Historie“, der findes i nærværende Tidsskrift, 5te Række, tredje Bind, særlig den første af dem „Frederik IV og Czar Peter i Aaret 1716“. Idet han fremhæver, at den Opfattelse, jeg der har gjort gjældende af Czarens Politik i dette Aar, staar i bestemt Modsætning til den, som tidligere har havt Magten i de ikke-russiske Litteraturer, giver han den sin fuldstændige Tilslutning. Han fortsætter derpaa: „Holms arbete är likväl i behof af bekräftelse och komplettering från ryska källor. De undersökningar för hvilka i denna afhandling redogöras, ha syftat mot detta mål.“

I Følge dette nære Forhold, der altsaa er imellem Hr. Hartmans Skrift og min ovennævnte Afhandling, vil det forhaabentlig findes naturligt, at jeg udtaler mig om det. Jeg gjør det saa meget desto hellere, som det kun har kunnet være mig overordentlig kjært at se det fremkomme. Enhver vil indse, at det ikke lader sig gjøre ved en Monografi over et eller andet internationalt Forhold først at rejse rundt og gjennemse de forskjellige Landes Arkiver. Man vil i mange Tilfælde være nødt til med Hensyn til andre Staters Politik at holde sig til, hvad den trykte Litteratur kan give, og saa dertil føje, hvad de Arkivundersøgelser kunne yde, som man med en rimelig Anvendelse af Tid kan overkomme. For saavidt Talen gjælder Ruslands Historie, kommer den Vanskelighed til, som Sproget yder. Hvor mangen Historiker har Tid og Lejlighed til at lære det Sprog med foruden de mange andre, man er nødt til at sætte sig ind i? Kun ved en Vens og Kollegas Hjælp blev jeg i Stand til at kunne følge de Steder i den russiske Historiker Szoloviefs store Ruslands Historie,

som kunde antages at have mest Betydning for mig, og skjønt denne Historieskriver har benyttet utrykt Materiale, maatte jeg være forberedt paa, at der kunde fremdrages meget nyt af Arkiverne i Rusland til Oplysning om Peter den Stores Politik i de overordentlig vigtige Aar fra 1716—1720. Det vilde, efter at jeg havde søgt at udtømme, hvad vore egne Arkiver indeholde om vort Fædrelands Forhold til Rusland i disse Aar, være af Interesse — i det mindste for mig selv — at se, hvor vidt Granskninger i de russiske Arkiver vilde føre til at stadfæste de Resultater, jeg var kommen til, eller ikke.

Dette Arbejde har nu Hr. Hartman gjort, idet han tillige selvfølgelig har trukket Czar Peters Forhold til andre Stater, saaledes til Preussen, den tyske Kejser og England-Hannover, ind under sin Undersøgelse. Og han har gjort dette med en Grundighed og Omhyggelighed, der i høj Grad maa anerkjendes, ligesom Fremstillingen er klar og tydelig. Czarens Politik er paa ethvert Punkt let at følge. For saa vidt denne vedrørte vort Fædreland, har Resultatet af Hr. Hartmans Undersøgelser været, at han paa alle væsentlige Punkter er kommen til samme Opfattelse som jeg, og det tør vel, efter at Forholdet er blevet undersøgt fra saa forskjellige Sider, fastslaas som sikkert, hvad jeg maatte mene, havde al Sandsynlighed for sig, at alle de gamle Sigtelser baade imod Czar Peter og imod Frederik IV for i Aaret 1716 at have fulgt en svigefuld Politik imod hinanden, maa kjendes „døde og magtesløse at være“. De have begge afgjort ønsket at gjøre Toget til Skaane. At dette ikke fandt Sted, og at Sverige altsaa slap for et overordentlig farligt Angreb af en forenet russisk-dansk Hær paa 35000 Mand, skyldtes en Række tildels uforudseelige Omstændigheder og saa den gjensidige Mistillid mellem de tvende Fyrster, som havde faaet særlig Næring, da Czaren knyttede den mecklenburgske Hertug Karl Leopold nøje til sig og vakte Mistanke imod sig om at ville bruge Mecklenburg som en fremskudt Post for den russiske Politik.

Naar Forfatteren ser sig i Stand til ved et Par Enkeltheder af militær Natur at korrigere min Fremstilling, tager jeg med Tak imod Rettelserne; men for saa vidt han paastaar,

at det ikke var 30 russiske Batailloner, men 28, der bleve førte fra Mecklenburg over til Sjælland, maa jeg dog anføre, at der iblandt de Løvenørnske Papirer paa det store kongelige Bibliothek (Fascikel 40 i Samlingen Dansk Adelshistorie) findes en af begge de danske Transportkommissærer Løvenørn og Bestenbostel undertegnet Liste over de Tropper, som bleve førte til Sjælland fra Warnemünde, og at det her udtrykkelig siges, at der var 30 Batailloner. For øvrigt er denne Forskjel i vore Angivelser kun af rent formel Natur. Hr. Hartman har ligesom jeg, at det samlede Mandskab af Fodfolk, der her blev ført over, udgjorde 19044 Mand. Større Forskjel tror jeg, der er i vor Opfattelse af et ret vigtigt Spørgsmaal. Medens jeg ikke har kunnet komme til andet Resultat end, at Czar Peter tog fejl, naar han troede, at det vilde være for sent at foretage Toget over Sundet til Skaane paa den Dag, da det kunde ske, nemlig d. 21 Septbr., og naar dette var hans Hovedgrund til at opgive Toget, saa mener den ærede Forfatter aabenbart, at Czaren her havde Ret, og at han var nødt til at lade Planen falde. Maaske hænger denne Meningsforskjel imellem os sammen med, at Hr. Hartman bor i Frederikshavn og jeg i Kjøbenhavn. Jeg tvivler paa, at nogen Dansk vil kunne forstaa, at det skulde være umuligt paa den Aarstid at føre et kraftigt Felttog i Skaane. Oven i Kjøbet var Tiden, da alle Bøndernes Lader endnu vare fulde efter den nylig endte Høst, gunstig for Provianteringen. Det er da ogsaa værdt at mindes, at Czar Peter, som jeg har omtalt i min Afhandling S. 101. 2 Febr. 1717 i en Skrivelse til Feltmarskal Scheremetef bittert bebrejdede denne, at han og de andre Generaler havde faaet ham fra at gjøre Toget. Jeg vilde ønske, Hr. Hartman havde medtaget dette Brev.

Medens de danske Kilder ingenlunde staa tilbage i Righoldighed og Betydning for de russiske, hvad Forholdet imellem Frederik IV og Czar Peter angaar, ligger det i Sagen selv, at de med Hensyn til Forholdet imellem Czaren og Georg I i England-Hamover kun kunne have underordnet Værd i Sammenligning med de russiske, og hele den Side af Datidens Forviklinger og Forhandlinger er bleven interessant belyst ved Hr. Hartmans

Skrift. Jeg maatte ved Fremstillingen heraf halvt gjætte mig frem, f. Ex. med Hensyn til Czar Peters Stilling til Georg I i Vinteren 1716—17, og medens det for mig maatte staa som tvivlsomt, om ikke den hele Underhandling fra russisk Side med England-Hannover om fælles Foretagender imod Sverige paa dette Tidspunkt var en Skinforhandling, synes det unægtelig efter, hvad Forfatteren meddeler, som om den var alvorlig ment. Man vil nu efter, hvad han meddeler, komme til det Resultat, at Czaren først for Alvor har tænkt paa Særunderhandlinger med Sverige, efter at han havde set, at han helt maatte opgive at komme til en Enighed med Kong Georg. Naturligvis kan den engelsk-hannoveranske Politik ikke fuldstændig belyses, førend ogsaa Aktstykkerne i London og Hannover engang blive granskede for Alvor; men Hr. Hartmans Meddelelser ere et vigtigt Bidrag til Oplysning om Forholdet. Endnu blot en Enkelthed. I Anledning af Kong Georgs Forsøg i Begyndelsen af 1716 paa at faa Danmark-Norges ligesom Preussens Tilslutning til Garanti for den protestantiske Tronfølge i England nævner den ærede Forfatter, at jeg ikke har sagt noget, om Kong Georg havde forlangt et bestemt Hjelpekorps fra dansk Side, saaledes som han samtidig vitterlig ønskede at faa et paa 8000 Mand fra Preusserne. Jeg skal da ikke undlade her at anføre, hvad jeg ved den korte Omtale af det hele Punkt i min Afhandling ikke fandt Grund til at medtage, at han vilde have Frederik IV til at stille 3000 Ryttere og 5000 Mand Fodfolk, altsaa ganske samme Styrke i det hele, som han søgte at faa fra Preussen.

Er Aaret 1716 end det mest spændende i Slutningen af den store nordiske Krig og det, der har havt størst Indflydelse paa de Magters gjensidige Stilling, der havde forenet sig mod Karl XII, saa er der ogsaa i de følgende Aar adskilligt af stor Betydning, der endnu trænger til at opklares. Jeg har i mine „Studier osv.“ især fremhævet det ønskelige i, at Forhandlingen paa Aalandsøerne 1718 engang kunde blive klart opredet ved en Specialundersøgelse, bygget paa svenske og russiske Aktstykker. Jeg skal derfor slutte denne Anmeldelse med det Ønske, at Hr. Hartman maatte faa Tid og Lej-

lighed til at fortsætte sine fortjenstlige Undersøgelser saaledes, at han ogsaa for den Tid, da Gørtz spillede sin vigtige Rolle i Sverige, kunde stille den russiske Politik i et klart Lys. Men — saa vil jeg rigtignok bede ham om, naar han citerer Indholdet af russiske Aktstykker, da at tilføje en svensk Oversættelse. Kundskab i russisk kan ikke forudsættes hos det langt overvejende Flertal af hans Læsere udenfor Finland. Hvorfor da forholde os Lejligheden til at faa at vide, hvad der staar i Aktstykkerne!

E. Holm.

J. Paludan: Fremmed Indflydelse paa den danske National-litteratur i det 17. og 18. Aarhundrede. En literaturhistorisk Undersøgelse. I. Renaissancebevægelsen i Danmarks Literatur, især i det 17. Aarhundrede. Udgivet med Understøttelse af Kirke- og Undervisningsministeriet. Kjøbenhavn (Wilh. Prior) 1887. XV + 516 S.

I 1885 henledte jeg i dette Tidsskrift Læsernes Opmærksomhed paa et stort og betydningsfuldt Arbejde af Dr. Paludan om det højere Skolevæsen i Danmark, Norge og Sverig, og nu kun to Aar efter har samme Forfatter allerede atter forelagt Læseverdenen et næsten lige saa omfattende Værk over et af den ældre danske Literaturhistories vigtigste Afsnit. Der er ogsaa en vis Forbindelse imellem disse Arbejder for saa vidt, som Skolebevægelserne jo altid vise tilbage til og ere Udslag af de store Kulturbevægelser, der give sig Udtryk i Literaturen. Men Forfatteren har desuden i en længere Aarrække igjennem forskellige større og mindre Monografier arbejdet sig frem imod Løsningen af den Opgave, som han har stillet sig i sit nye Værk, nemlig at fremstille det danske Aandsliv i dets Vexelforhold til Udlandets. Der er saa meget mere Grund til at anmelde Dr. Paludans Skrift her i dette Tidsskrift, som det jo er den danske historiske Forenings Ære, at den i sin Tid har fremkaldt den første udførlige og sam-